

Dr. JOSIP MATASOVIĆ: KNEZ LENARD, KAPTOLOMA
ZAGREBEČKOGA KRAMAR

(Nastavak)

Primivši narudžbenicu Milpacher je isporučivao većinu robe na kredit (vjeresiju), zapisujući (»k a k o j e n a v a d a« u svoje trgovačke knjige²⁰⁴, a kod izvjesnoga dijela morao je kupcima odmah ispisivati i privremeni račun²⁰⁵, jedno zbog cijena, drugo poradi kontrole prenositelja, da se vidi i količina prodane robe, a u slučajevima, kada trgovac nije mogao ispuniti cio nalog, da naručitelj imadne i odgovor o uzroku toga propusta, jer nosači robe često nijesu bili ni dovoljno inteligentni da usmeno isporuče točan odgovor. Negdje je pak pismen odgovor išao i putem »prilika« koje su zamijenjivali poštu (furmane, flosare i sl.) a i slobodnjake (»ij tho prosze VM da bi p o p e r v e p o s t e (pošte!) dosztoiati obznaniti«).

Iz ljubavi primio bi Milbacher, kao građanin, s ladanja od poslovnih prijatelja i kojeg dobrog purana. Ti »darovi«, regracije, idu i majstorima, kada rade, i trgovcima, kada prodaju. N. pr. Josef Krelius prodaje daske za crkvu 1645. a grad njemu dariva još i 6 jarebica za koje je plaćeno 1 denar. To je »milost«. Ili Milpacher dobiva »meszto guszke k-Martinyu ieden stertinia k« (dosztoiati uzeti uu sztaru priazan i priatelstvo«), ili šalje neko »Vasem Gz. p e c h e n j u j e d n u koju da za dobro primete

204

†

Szlugaszem VM Gozpon Staczunar.

Pozapovedi Gozpodina Bana Nih Excellen(tiae) morem VM piszati, Dabi VM poszlali Nih Excellen(tiae) szimo u Selin grad dua klobuka czukora, i dua funta Mandalij, kojij czukor, i mandalie platesze VM kada i drugi Dugh, nego VM zapishete ú knighe, kako ie VM nauada. Za kaij proszim VM da po ouom chloueku posaliete kakosze i uffam u VM da hochete. Sztem osztaiem

Szlugha

Matthias Diak Selinzki m. pria.

Sellinij 7 Janua(rii) 1687.

(Izvana: † Ou lizsta dasze ima datti knezu N: N: Staczunaru &c Goszponna Snedecza nih Ml. na Kaptolomu sztoiechemu uniega miloszti lasztouite Ruke.)

²⁰⁵ Zdravie Vam Bogh day knez Jakop. — Posaletenam po ouom chloueke Nassim jeden funt fispanna, zachiny klincheczeu, Muskapleta, konecz, Safrana, Gyumbera, papera jeden konecz dobroga, kai Nam budete posiliali, pissetenam, da bumo znali kay primemo, Jeszteli piszali u Liublianu, ali ne, radibi znati. Item budj Bogh Zuamj — Vam vszako dobro Isabela Rosina gräff. Erdiödi gebor. gräff. von G.

Datum Sellin 31. martij 1638. (Der Herr schik Mir auch Ein Graues... (Izvana: † Tha Liszt dasze ima datj Knezu Jakopu Sznedeczu Kramaru Kaptolomskom u Ruke.)

Bereczky Anton, Rakovica 18. XII. 1688.: »... zapisete, ia hochu VM usze z-kupa platitj... pak V. M. zapissete usze kaimi posaliete ia budem Dusnik VM... Drugo nistar... (osim 2 lakta (duzine) »sredniega platna«).

V. Gz., potlam obilneje«. Dobri Bog je dao svega u prirodi, pak neka ide...

Iz Mirkovca 23. XII. 1694. pišu mu: »Sellem UM szrechne szuetke Bosichneh dneuoou oueh y unogeh drugeh pak salem UM iednu pecheniu, dua zaicza y due diuie racze prichaiuchi sze na malom, arie zeuszeme malo mochi siuinu dobiuati, proszim da ouo malo za dobro... etc.« — Ali se ne radi uvijek samo o pukom daru, nekada su bili prilozni in natura i kao neka vrsta kamata za poček isplate, a i zbog nestašice gotova novca. 8. XII. 1693. piše Franciscus Berislavich iz Mlake: »... ia hochu V mti. posteno platiti, ij jednoga praszca tusz toga iz visse dathy stoszam uffan da V mti tho hochete uuchiniti...«

Za robu mu se plaćalo obično »o sejmu«. Mušterije bi onda sami dolazili i podmirivali stare račune gotovim novcem. Radilo se dakle od sajma do sajma na obilan kredit, koji bi otvarali mladi purani, prasci i slični ladanjski pitomci, pa vedrice vina od milošte, od svih naturalija po malo, što je već dobro dolazilo kućanstvu jednoga građanina.

Sajmovi su bili na Markovo 25. travnja, na Margaretinje 13. srpnja, pa na dan Sv. Kralja Stefana Ugarskog 20. kolovoza. »Parola« je n. pr. glasila »do kraleuoga na porgo« (od njem. borgen, posuditi, pozajmiti).²⁰⁶ »Dabimi dali na Veru«. Sajam je ipak bio glavno čvorište plaćanja; o sajmu se unovčivalo,²⁰⁷ više manje svaki je participijent bio tada u aktivnoj platežnoj mogućnosti. O sajmovima je primitivniji svijet najviše i volio kupovati, otežući tako svoje želje i projekte od roka do roka. I ostali su krugovi morali da to uvažavaju i da se upravo zbog naplaćivanja povode za takvom praksom. Pa i Milpacher je otplaćivao oko sajмова ili inih termina, n. pr. Kaptolu najamninu za poslovne prostorije. Nije bilo mjesečnih rokova, nego od svetka do svetka, već prema naravi posla i obveze. Glavno je bilo da se je trgovac nakanio »skupa sumuvati kuliko je (kupac) vsega na parteke dužen« iz svojih talijanskih i nje-

²⁰⁶ † Zdrauie ij vszako dobro od G. Boga selim V. M. moij K(nez) Lenard.

Saliem ouo V. M. iednoga mladoga purana za nasu Priatelszku liubau, ter proszim V. M. dabimi pozlali 6. lakat sirokoga szukna dobroga. kakie god budu drugi V. M. plachali o szeimu, takie hochu ija V. M. platiti i donezti szam penezi, pak mi ouo pizsmo onda daite ú ruke, stosze ufam dami V. M. tu liubau hochete úuchiniti, do szeima, onda i ueche toga budem od V. M. iemal. Zte(m) V. B. G. Bog zdravo dersi 5. 9bris in Schitaro 1694.

V. M.

Szluga ij Priatel

Petrus Vician

Parochus in Schitaro m. p.

(Izvana:) † Generoso Dno Leonardo N. Mercatori in Capitulo, Dno Fratri et Amico mihi gratiosissimo. — To je isti Vician kojemu je Ritter-Vitezović ca. 1696. posvetio također jednu počasnu pjesmu izdajući je i štampom u Državnoj tiskari kojom je upravljao. U Šćitarjevu je, uostalom, bio i dvor na imanju grofa Ivanovića kod kojega je Ritter mnogo plandovao.

²⁰⁷ Zdrauie y uszako dobro selim VM: od Gdina Bogha. Ja znam dasze VM: dobro morete opomenuti, kako szam z VMti: dokonchal na margetine za chaulie damije VM: do kraleuoga na porgo daete, tako prosim VM: da bisztemijh poszlali dui jezeri dobrih deschenih Chaulou, stobi za Kerestinacz billo, ia taki hochu VM: posteno platiti, Ako bi Gozpodara doma ne' bilo zluga... naida na moiju Parolo. Ztim daszte zdraui. Datum Keresztinacz die 21 Julij 1687.

VM: rad zlusiti

Galiuff Jurai.

P: S: oue Chedule chuuaite doklam platim.

Oua Chedula dasze ima datti Kramaru na Captolomu pod Gdina: Mikulicha hisami.

mačkih »štraca« (Schmierbuch) i da je na zahtjev davao »Extra(c)t iz računa, kako primjerice ilustruje i ovaj list:

†

Szlsrubu Moiu zavezanu U M preporucham.

Jaszem ure unogo Um szarno polagh Penez pri Mene buducheh unogo y polagh Priazni Mene uu unogeh Prilikah po UM pokazaneh dusen y obligeran, nego proszim Um dabimi szkupa summuuali kulikoszem uszega na Parteke (t. j. kramarskoj robi!) Um dusen da budem znal szobum Penez tuliko donesztu y Um contenterati; oue dneue pako jeden Stertynyak Uina nouoga Um hochu pozlati, ako ij k-Martinyu nebude proszim daga i potlam meszto guszke dobrouolyno Um prieti doztoiate ij nadaliesze uu sztaru Priazan ij Priatelsztuo Um preporuchaiuch ij obznania duga chakaiuch oztaiem

Um

Verbouo 10 Nouembr 1695.

Szlugha zauezani

Filipouich Janus.

(Izvana:) † Generoso Domino Leonardo Milpoher Uenerabilis Capituli Ecclesiae Zagrabien(sis) Quaestorj etc (Domino Amico obs(eruandi)ssimo Confi(dentissi)mo).

(Isp. navode oko bilješke br. 47. u ovoj studiji!)

Redovno je u narudžbenicama uvjeravanje o platežnoj mogućnosti naručitelja, tek je, dakako, u istom ovom momentu kupa nedostajalo priručne gotovine. No to se izglađuje napomenutom »milošću«, šiljanjem kakova dara in natura.²⁰⁸ Pravilno se uvjeravalo: »... niti dugo dusen nechu bittj... vmti zapissete kak uu Zagreb doidem pogodimsze ij napatim usze, da znali budete vmti moju Parolu y Chloueichtuo, uuchem tako budem mogel szlusiti proszim vmti da zmenum zapouedate. Ja usza od vmti budem chekall d a r e s l i u o g a odluchka.«²⁰⁹ »Proszim tulikaisse V: M: ... usza szkupa zrachunati pisetemy V: M: kuliko uuchine da budem znal VM: pinez poszlatj...« »Kuliko bude zanie hochu takj VM: pinezi poszlatj.«²¹⁰ »Hochu VM platitj kako tamo u Zagreb dojdem.«²¹¹ »... ter doklamje platim dersete VM ouu Czedulu miszto dusnoga liszta.«²¹² »Hochu VM Penezi szam donesztu na dan Szui Szueti, ij posteno szue platiti, ij zalyubav szlusiti uuchem Budem mogal.«²¹³ I trgovac i kupac čekaju, dok potonji proda n. pr. vino, a prvi »zopet k-Terminussu bude Peneze od mene jmel«. Ili: da budemo rachune dualj vezda od Troiakih, ili: uu prilike termin dersati hochusze tersziti.«²¹⁴ »Uffamsze u UM dami tu priazan uchiniti hochete, ja jako hochu na zkorom UM platiti.

Dalje se m. o. kaže n. pr. »ia hochu uami uchiniti platiti i z a f a l n a biti«²¹⁵ ili neko uvjerava, da će »posteno platiti y zauffalen biti... proszim UM da na uffanom zmanum zapouedati doztoiate, szprauoga szercza uerno UM selim slusiti«. »VM rad szlusiti, ij dobar pomocnsnik bitj«. Računa se »c o n p l a n e r a« (to je tadašnji stručni termin) i notificira se uvijek prije toga (obično pri samom isporučivanju robe) na »jen arkus papera da nebude defectus«. Zato je bilo potrebno da se čuva

²⁰⁸ Elisabeth Keglević iz Kalinovca: »... â za plachiu pako nisze treba V: M: nistar ztaratj y nebude tomu dugo kai platim V: M: y ono tulikaisse, Saliem V: M: jednu pecheniu devinchine (t. j. kobasice) ter proszim Vasz M: da zadobro uuszmete...«

²⁰⁹ Matijaš Savorić, plebanuš rakovečki, 24. X. 1696.

²¹⁰ Joannes (Januš) Heruoy iz Jaske 8. III. 1688.

²¹¹ Joannes (Januš) Heruoy iz Reke 21. IV. 1688.

²¹² Joannes (Januš) Heruoy iz Novigrada 23. IX. 1688.

²¹³ † Georgius Jugouich, official Pribichki, 8. IX. 1691. — O Pribiću isp. E. Laszowski, Pribić. »Vienac«, Zagreb 1897.

²¹⁴ Filipović Januš, Vrbovo 1696.

²¹⁵ Elisabeta Poiatich, Sela, 21. XI. 1693.

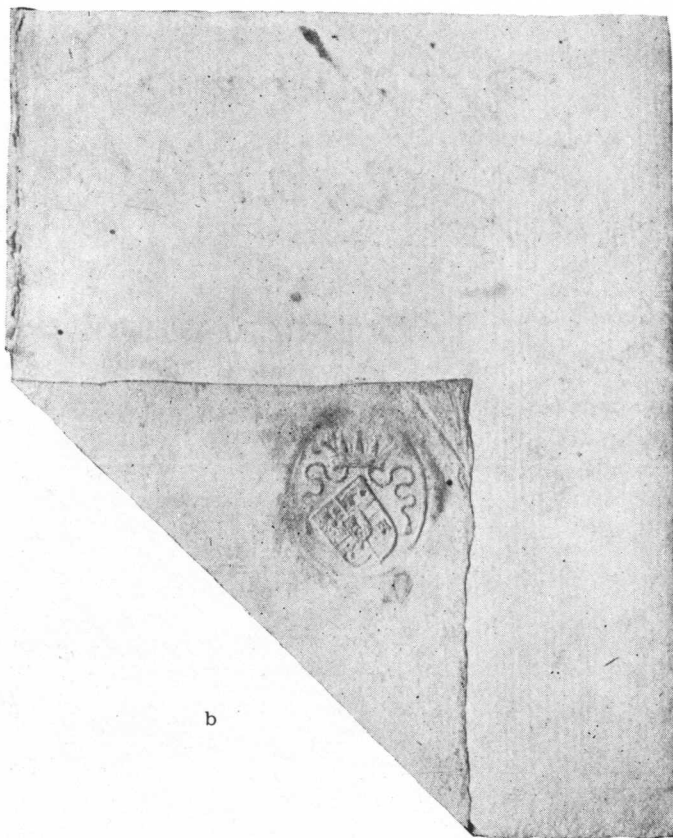
Kontrahentem Leonardum Kramer-
um in Kapitolomunstriche
um dasset. Sa.

J.

sama narudžbenica (y ouu czedulu zuerchu toga chuuaité). Računi se traže »špecificerano«, a to i u slučaju, kada se obračunavaju dobavke razliĉnih naturalija. Sve to prema staroj mudrosti o čistom računu i duĝoj ljubavi: ter da spisete da potlam menj nebude to rachunano ob rachunu, illi dabj kaj duga osztalo uutom. U općoj nestašici i rijetkosti gotova novca, koji je skrivan i pomno čuvan u tim godinama ratovanja, svako je pazio na svaki denar ili novčić. Ali poštenje i osiguranje vjeredostojnosti nada sve! »VM hochju posteno platiti, medtemtoga za szuidochansztuo moseteszi U. M. ou czidulu dersatj.«²¹⁶ Ipak, pored ovih dokumentiranih, oficijelnih izjava o obostranom poštenju kolalo je, vjerojatno, kao i u drugom svijetu, i nejavno, konvencionalno mnijenje o trgovcu kao lašcu i varalici svakom prilikom, gdje mu se već ukaže...²¹⁷ Neki pri naručivanju robe napišu samo »stoije potrebno od

²¹⁶ Heruoĝ Janus, Reka, 9. V. 1692. Isti piše 1697. Milpacheru: »... nakanilszam VM prosziti dabimi VM tu liubau izkazali ij dosztoialj dati... za koia VM ako Bogh da na Margetinie zahualnosztium uelikum pineze hochu posztauiti... Ou liszt pako VM: morete chuuati do margetina akoie uolia na meszto obligatorie«.

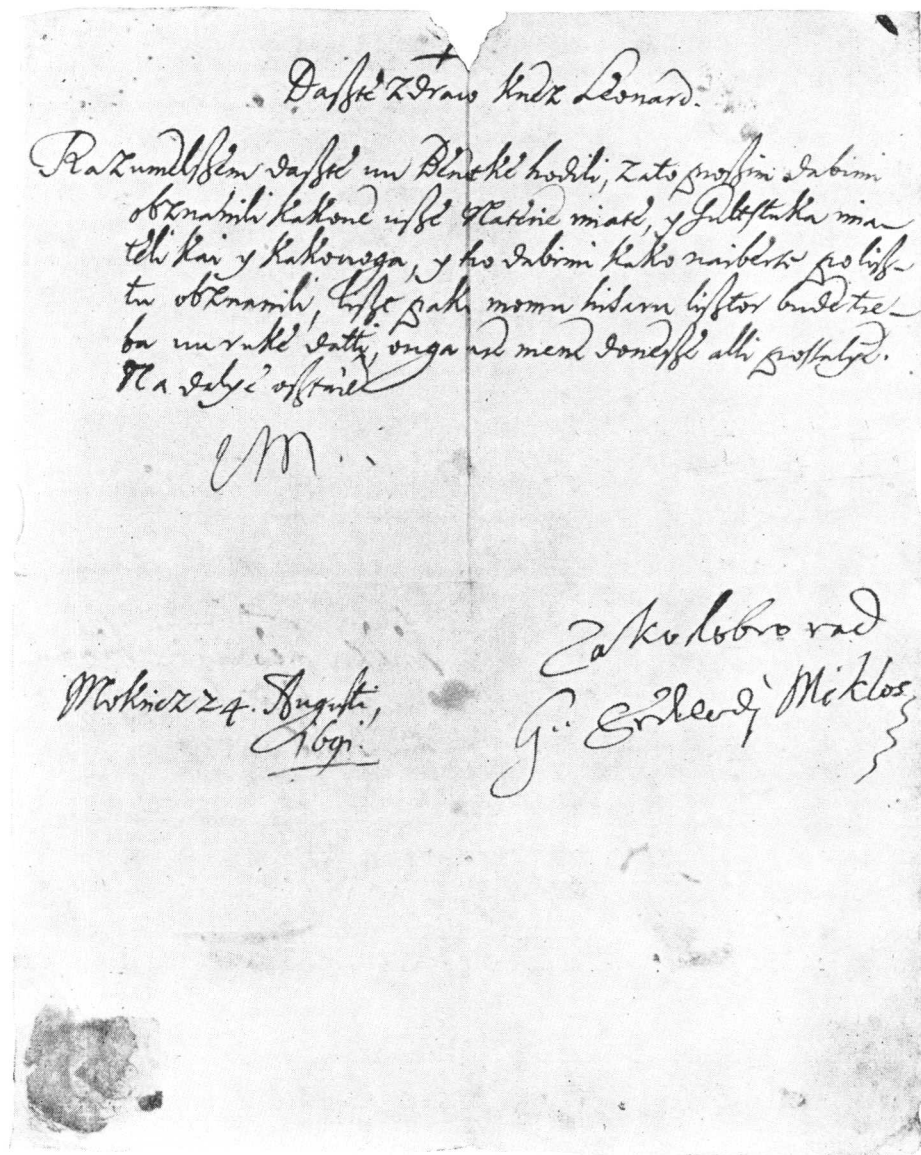
²¹⁷ Von der Kauffleut Eygennützigkeiten. Die Kauff- und Handelsleut seynd die fünfftten, welche am Geitzwagen ziehen. Es seynd gleich wol die Kauffmanschafftten, vnnd Handtierungen erlaubt, vnnd dem gemeinen Wesen nützlich, aber

b

kramara znetj« (ide potpis), ili »Memorial koia sze (stvari!) od K. Lenarta uuzeti imaiu«, jer nema uvijek razdragane molbe i cifrastog preporučivanja. Tako su naime postupale gospoštije, odstupajući gdje kad od uobičajene forme, kad se vjerojatno radilo o brzini. I velikaši se brinu

den Seelen sehr gefährlich, dass bezeugt der Koenigkliche Prophet David, da er spricht: Wiewohl ich der Schrift vngelehrt bin, so will ich dannoch hinein gehn zu den kräften vnd grossen Thaten dess HERrn. Als wolte er eigentlicher sagen: Weil ich keine weltliche Händel vnd Kauffmanschaften getrieben, noch meinen Nechsten listiglich betrogen oder vberfortheilt habe, so werde ich eingehen in die Allmacht dess HERrn. Nicht allein seynd die Kauffmanschaften gefährlich, sondern auch gemeiniglich vngerecht, inn deme sie vnrechtmässiglich, vnd wider das Gewissen getriben werden, dann erstlich geben sie entweder jhre Waaren vil zu thewr, vnnnd vmb einen vngerechten Werth hin, oder sie verfälschen die Tücher, vnd verkauffen die alte verlegene vnd schadhafte für frische vnd gute, oder Glass für Edelstein, oder Messing für Goldt, oder Zin für Silber, oder sie brauchen falsche Mas vnnnd Gewichter, oder machen die Waaren, nemblich den Pfeffer, Imber, Wol vnnnd dergleichen &c. nass, damit sie desto schwerer wägen sollen, vnnnd nicht desto weniger liegen vnd schweren sie auff all gewlichst darbey: von wegen eines einigen Hellers verschweren sie Leib vnd Seel, vnd verzeyhen sich dess Himmelreichs jmmmer vnd ewiglich. Dann es heisst bey jhnen: Ihre Zungen seynd artlich geschliffen, vnd zum liegen (Lügen!) abgericht(et), dann fragt man sie, was ein Ding koste? so antworten sie: so vnd so vil kostets mich selbst, Ich

a) Kako je izgledao savijen list (pismo) s prednje strane; b) stražnja strana istoga pisma (vidi se tehnika zatvaranja, jer su gotovi listovni omoti rijetki i neuobičajeni). Format savijene četvrtine lista 87x100 mm. c) Nutarnja strana lista.

hab selbst keinen Gewin darbey, so war mir Gott helffe, oder es hole mich der und der (Teufel?), wofern deme nicht also ist, etc. vnangesehen es alles erstuncken vnd erlogen ist. Vnder den Soldaten vnd Kauffleuten ist nichts gemeiners, als liegen (t. j. lagati!) vnd vmb eines einigen stück Brodts willen, vnd so oft sie reden, so oft liegen sie. Derwegen sagt Chrysostomus, dass ein Kauffman nicht leben könne ohne liegen vnd falsch schweren. Demostenes sagt, es sey ein Wunderwerck, wann ein Kauffman fromm und wahrhafft ist. Der H. David vergleicht sie Löwen vnd spricht: Quasi Leo in spelunca sua insidiatur, ut rapiat pauperem, &c. Wie ein hungeriger Löw aus

o isplati duga, ali za tu funkciju delegiraju svoje vlastelinsko činovništvo (Kaisze dosztoij Dugha, naj nebude V M zaniegha (u brizi?) hochemoga

seiner Spelunck auff dass für übergehende Wildpret lauret, es erkappert vnd raubet, also stecken die Kauffleut vnd Kramer inn ihren finstern Läden, locken die Leut mit guten Worten zu sich vnd betriegen sie mit jhren Waaren. Wie auch jene Raben den Propheten Eliam mit dem Brot, welches sie auss dess Koenigs Achabs Speisskammer gestolen, speiseten, also ist zwischen den Raben vnd Kauffleuten kein schlechter unterschidt, sonder es ist einer dem andern im Geitz gleich: Denn wie der Raab die Nägel, Messer, Gelt vnd alles wes er antrifft, verbirgt, vnd doch nicht waisst, warum vnd zu was für einem End, also sehen wir, dass die Kauffleut alles verbergen, jhr Goldt, Silber, Kleinodien, legen sie in die Truchen, vnd lassens niemant zu nutz werden: *Negotiatores tui adolescentiae tuae, vnusquisque in via sua errauerunt...* Immerdar seynd sie bemüht, vnd gedencken auff jhre Kauffmans-Waaren: Das Meer kann nicht so vnruhig seyn, als wie vnruhig vnd vngestumm jhr Gemueth ist. Erhebt sich auffm Meer ein Vngewitter, alsdann fahen sie geschwind an sich zu entsetzen vnd zu foerchten, dass jhr Schiff vnd die darrinn geladene Waaren verderben, vnd zu grund gehen werden: Vnd sie zweiflen ob der Koenig jhr Schiff passiren, vnd frey hindurch lassen, oder aber confiscieren vnd einziehen werde: Gesetzt aber, es gelange das Schiff gluecklich heimb, vnd dass sie jhre koestliche Waaren vnd Sachen sicher inn jhr Hauss bringen, so ist doch nit alles sicher, dann die forcht vnd der verdacht bleibt jimmerdar bey jhnen: Wann ein Betler vor jhrer Thuer schreyt vnd anklopffet, so vermeinen sie, es sey ein Dieb: Gehet einer offt vor jhrer behausung fuerneber, so vermainen sie, dass derselb inn jhre Reichthumb verliebt seye: Gehet einer mit einem stecken fuerneber, so besorgen sie, er werde jhnen einbrechen. Dermassen besitzt der heilige Goldhunger dise Geitzhaelss, dass sie ihre Augen gen Himmel nicht erheben koennen, dann jhr Gemuet ist vmb schwaiffig, vnd inn einer steten bewoegung: Ihr Geist schwebt in Niderlandt, durchstreifet Indien, Franckreich, Italien vnd Teutschlandt, aber jhr Leib sitzet sampt dem Matthaeo am Zoll. In jhren Laeden, Häusern vnd Schreibstuben sitzen sie, vnd saugen frembdes Bluth an sich, von dannen werffen sie jhre Angel auss, vnd fischen inn Niderlandt, zu Wenedig, vnd an allen orten, kauffen Haeuser, Gaerten, Herrschafften, vnd gedencken nicht, dass ein Hoell für sie verhanden sey. Niemaln betrachten sie, dass sie einsmals auffhoeren, von jhren vngerechtigkeiten abstehen, vnnd sich zu ruhe begeben wollen, dann jhr Geitz hat kein Ziel, Mass noch Endt, vnd jhre Geltsucht ist vnheilbar: Kein vberfluss hilft da nichts. Wann der Adler sich hinauss auff's Gjaidt begibt, alsdann kan kein einiger anderer Raubvogel hoffen, dass er etwan ein faisstes Wildpret fahen werde, dann der Adler fahet alles auf: Also vnd ebner gestalt lassen etliche reiche Kauffleut keine arme noch schlechte zu vnd auffkommen, sonder schneiden jhnen alles vorm Maul hinweg, vnd ziehen den besten Rogen vnd gewinn zu sich. Alle sachen haben jhren Tax, so gar den Koenigen wirdt ein Tax fuergeschrieben: Wann er Koenig worden ist, soll er nit vil Ross halten, soll auch nit zu vberfluss vil Silbers vnd Goldts samblen: Aber etliche Kauffleut haben keinen Tax, vnd seynd vnversaetlich, Edelleut, Freyhern, Grafen, Fuersten vnd Herren ersaigeren, vnd bringenn sie gleichsamb in jhr Dienstbarkeit. Dahero hat die Hoell jhre Seeh weit auffgesperret, vnd jhren Mundt auffgethan ohne alle Mass, sagt Esaias am 5. Cap. Beschliesslichen, bekehren sich solche Kauffleuth, vnd werden derwegen schwerlich selig: dann wie in Indien ein Wasserfluss gefunden wirdt, darrin alles, was hinein geworffen wird, alsbald in einen harten Stein verkehrt wirdt, also ist der Geitz ein Fluss der den Menschen, su baldt er hinein gerahtet, dermassen in einen harten Stein veraendert, dass er weder durch menschliche ermahnungen, noch durch Goettliche Bethrohungen zur Buss bewegt, noch bekehrt kan werden, etc. (*Lucifers Koenigreich und Seelengejaidt: Oder Narrenhass. In acht Theil abgetheilt...* Durch Aegidium Albertinum, Fuerestl: Durchl: in Bayrn Secretarium, zusammen getragen. Augsburg, 1617. p. 178.—182.) — »Reden die Kauffleuth allezeit die Wahrheit? gar selten. Der hl. Salvanus schreibt lib. 4. de Provid. etwas Lateinisch von den Kauffleuthen, welches ich mir nicht getraue in das Teutsche zu übersetzen. *Quid aliud est vita Negotiatorum Omnium, nisi meditatio doli, & tritura mendacij?* Das ist: Die Kauffleuth handlen mit vilen Wahren, aber mit weniger Warheit...« — »Die Kauffleuth können weit besser, vnd verschmitzter liegen, ihre Lugen messen sie

nazskorom platitj, nakajj budu imali Nassi officzjali zapoved).²¹⁸ Uostalom, oficijali su uglavnom vršili i same narudžbe, pa je važio tada savremeni distih:

Kay obecha knez al szluga,
To se ima meszto duga.

Dugovi su se između terminâ nizali jedan do drugoga, kako je već ko imao kreditne sposobnosti (»Lepo proszim U M posalietemi na moju Parolu... pako U M konomu Peruomu Dugu pripisete«). Bilo je, dabogme, i mnogo poteškoća s otplatom, bilo je i platežnih zapreka kao i kompletnih nemogućnosti, iz najrazličnijih uzroka, a to je imalo posljedica i za samog trgovca. N. pr. Kupinich Miklous²¹⁹ imao je platežni rok kod Milpachera na 29. IX. 1695. »Jaszam dusan za dan Sz. Mihalia (Archangela) peneze za szukno«. On se bio obvezao, da će novce (peneze) »polag zaueza postaviti«, no desila mu se nepredviđena nezgoda, budući da je bio »po nekojem poslu na strane ogerske« pa je peneze »potrošil«. Zato će »z a č a k a n i e zahvalen biti i dobroga odlučka (kreditorova) čakati«. A Milpacherov intimniji poslovni prijatelj Juraj Kamenyan²²⁰ (u poslovima banske Krajine i »pagadurije«) pisao je

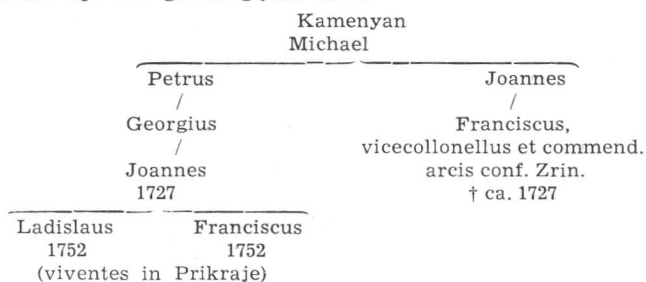
nach der Ellen auss. ihre Lugen wägen sie mit der Waag auss. Wann ich so vil Bretter hätt, als Lugen geschehen auf einem Jahrmarckt in einer vornehmen Statt, ich getraute mir einen Zaun von lautes Brettern vmb gantz Brittanien zu führen«. (Abraham a Santa Clara, (1644.—1709.), Judas der Ertz-Schelm p. 216/217. u ed. Bobertag; »Deutsche National-Literatur«, hrsg. v. J. Kürschner. B. u. Stuttgart 1883.)

²¹⁸ Banica Isabella Rosina Erdoedin 16. V. 1689. — Slično 1699. moli jedna baronica iz Varaždina priček za otplatu dužnog kapitala. Ili dalje: pri narudžbi 1 glave sladora (1 Hut Zukher)... Meine gnetige Frau Gräffin lasst dem Hh. sagn dass sie dem Hh. gar balt widerumb ein gelt wird schikhen... — Slično Mikulić Januš iz Lovrečana 6. IV. 1692.

²¹⁹ »Rižme« Mikule Tudorovića vele za Kupinića:

Ljudi z rečmi verlo slepim,
Veseleć se kupam lepim,
Mene ž nimi ne daruju,
Ar je riči me vkanjuju.

²²⁰ 1688. udario je kapetan Ivan Kamenjan s kapetanom Petrom Keglevićem m. o. na Kozarac u Turskoj Hrvatskoj. O Kamenjanu (knezu capitanu) za godine 1688., 1692. etc. isp. m. o. Povjesne spomenike pl. općine Turopolja IV, p. 185. V. p. 179, 188, 193, 201. — Fr. Berislavić bio je oženjen Katarinom Kamenjan (iz njihova braka kći Jelisaava, krštena u Odri 30. VIII. 1688). U Mesićevoj kuriji na pisarovinskom imanju polovinom XVIII. stoljeća napominje se: Item Effigies integrae staturae cujusdam seniculi uti dicebatur Kamenyan fragmenti supra telam picta cum circumferentia lineana nigra (isp. Matasović, Ostavina zagrebačkog podžupana Nikole Mesića, u rukopisu). O Kamenjanima isp. ovu genealogijsku skicu:

Kamenjan Ivan napominje se kao »biskupski častnik« kod Lopašića, Spomenici Hrvatske Krajine II 389.

opet slično 10. V. 1692. zbog odlaska u Austriju (»... ia szad odhaiam uu Nemski Gradecz, od kuda akome Bog szdrauo donesze, hochusze tersziti platiti sto dusan ieszam«). U takvim kalamitetima isti se Kamenjan nalazio i godinu dana prije. Njegov list od 1. XII. 1691.²²¹ veoma plastično ilustruje tjeskobnu situaciju jednog prosječnog Milpacherovog dužnika i stav i ton koji je zauziman prema zajmodavcu.

I na njegove pomoćnike (štacunare, no »štacunar« je bio termin i za samostalna kramara) bile su nekoje narudžbe adresirane.²²² U citiranom listu Petra Merešića Lovrencu Lehnaru spominje se »Lenartov staczunar«. A »ouai chlouek«, koji se često napominje u narudžbenicama, bio je već pominjani slobodnjak što je time izvršivao jednu daću gospoštiji kao njezin bivši kmet (»Ouo saliem U M moiega chloueka, kojemu proszim da daszte...«). U stvari, kako je poznato, zvale su se trgovačke poslovne prostorije štacun (staczun, tal. term. porijeklom). 1862. obraća se Balagović Judit (udova Petkouicha): »Proszim sztaczunara kneza Sznedecza...«. 1684. napominje se neki knez Mikula kao štacunar gozpona Sznedecza, 1688. štacunar Verban Juraj, zatim štacunar Urban (Stock) Gozpona Sznedeca štacunar, zapravo Milbacherov agent. U službi mu je bio i neki Struppi, možda iz Ljubljane. Narudžbenica je običavala kazivati: »In absentia ejusdem domini (t. j. trgovca principala) substitutus negotiator... expediat«. Praksa se s »deticima« (kalfama, pomoćnicima) odvijala očito kod trgovaca kao i u drugim cehovima. Nijesu samo šegrti, uzrasli u radnji, iza »Fremda«, gdje kad produživali kondiciju kod prvoga gazde, nego su u posao, prema potrebi, upadali i strani pomoćnici, providjeni, dašto, dobrim preporukama. Milbacheru se 1693. iz Varaždina nudio Praunspengerov pomoćnik Joh. Michael Leygeb (in Contition) iz Varaždina.

Susjed Milpacherov bio je Jakob štacunar (Jacobus Hochnemer),²²³ prije, čini se, (ca 1687.) štacunar kod samog Milpachera, dobar drug s kojim se pazio u ono vrijeme reguliranog cehovskog, na oko snošljivog života. O tomu kazuju pribilješke na adresi n. pr. In absentia reperiat

²²¹

†

Szdrauie y vszako dobro selim VM od Gospodina Boga. Proszim VM. sza voliu Bosiu, naitemi szameriti daszem ouak dugu dusnik VM., ar szami morete dobro sznati, dabi nebil moral pobechi iz moga Duora Jamnichkoga, dabi ure sdauna VM. posteno contenteral, ar od potlam kakszem pri VM. bil, neszem nigdar nego due nochi na Jamnicze szpal, nistar manie ieszumi nekoij liudi dusni, ij Pagadurasze nadeiemo, ij hochu szkerbetj da na szkorom VM. dug platim, ij ios uise nego szam dusan datti hochu, buduch da tak dugo chakate, nego proszim liubleno VM., akobimi hotelli tu liubau iskazati, dabimi nekuliko refou szuilnoga szukna datti hotelli, doklambi Gozpon Pagadur plachal, ondabiga Gospon pagadur VM. platil, a misze uszakoiachki pagadura knouomu lettu nadaiemo, koiprijazan akobimi hotelli VM. uuchiniti bih szam do VM. popoldan dossal, sztem osztaiem VM

Na Varosu (t. j. na Griču u Zagrebu) perui decembra

1691.

szaueszan szluga

Jurai Kamenyan

(Izvana:) Momu vaszdar uffanomu Gozponu Priatellu Goznu. Lenardu Kramaru na Kaptolomu sztoiechemu dasze da ouu liszt.... Na Kaptolom.

²²² † Tha liszt dase ima datti momu dragomu priatelu kneszu Juraju Go: lederna (metateza: lenarda?!) stoczunaru na Kaptolomu sztoiechemu v niega milozti postouane ruke na Kaptolom u zagreb. — Oznaka »dragi priatel« ilustruje kako je kupac svoju »prijaznost« prema trgovcu prenosio i na njegove kalfe.

²²³ † Hohnemer Josephus ac filius Josephus nobilitirani su u Hrvatskoj 1749. (armales od 14. V. u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu).

Kerestinac: (Vanjski izgled dvora iza potresa 1880.) Isp. bilješku 207.

Dnus Jacobus, ili (14. IV. 1694.) »... y limonicheu zellenih ieden barilchecz, koia, akobi U M: nemali, doztoiaite od Jakopa uzeti, alli koiegha drugogha, kojbi imal«, ili (1691.) »ij ako nistar takuoga nemate V M proszim uzemite od K: Jakopa, alle od koga drugoga«. Drugom zgodom sam M. otstupa u Varaždin 60 funti riže. Čini se, da su i manji kramari sa Griča uzimali od M. robu. Od imenovanih trgovaca 1689. izričito se napominje »goszpon Tomsich«.

Kada se pogleda prilično opsežni Milpacherov rayon i brojne njegove mušterije vidi se, doduše, razdaleko prostorno rasezanje, ali tu valja uvažiti da su opet paralelno i ostali M. trgovački drugovi na Kapitolu i Greču imali druge mušterije, eventualne susjede M. kupaca, a notorno je upravo za grečke trgovce (većinom »torbare«) da nijesu tržili samo unutar svojih gradskih bedema. No biće da su bili kud i kamo skućeniji prema opsegu Milbaherove razgranatosti posla i njegovoj preduzimljivosti. Nekadašnji doseljenici vjerojatno su već na toliko bili aklimatizovani te su upali u inerciju starinika (»domaćih« vu slovensko-horvackom orsađu purgarov). Kod domaćih se, naime, i rigoroznije vukao duh solidnosti koja je ponirala u trajniju konservativnost. Jer, n. pr. njemački pojam »billig« nije prvotno značio nešto jeftino nego ono što je bilo pristojno i pravo. Na periferiji Evrope bili su uostalom i slabiji udarni talasi revolucijâ cijena. Pa, ako su i dopirali, stare su se cijene dulje održavale i poradi konservativnosti kupaca koji su, dabogme, i tu zazirali od »novotarije«. Valjalo se trgovcu zadovoljiti makar i manjom zaradom. Dugo i dugo je nelojalna konkurencija bila ne samo odurno zazorna već i izrično zabranjena: i trgovci su bili članovi cehova u kojima je važila zabrana konkuriranja, odvođenja mušterija kao kategorički imperativ. U krv se naraštaja upijao stari princip koji je glasio: Nijedan majstor ali detić ne smije drugoga majstora ništiti ni špotati, i na takav način kupce spuntati i k sebi zvati, ali detić takove (t. j. kupce) vleči k svojemu majstoru... Moral je zahtijevao, da se kupce čeka u štacunu. Nego takova statika nije opet dopuštala zamah

Dvorište dvora Kerestinac (iza potresa 1880.). Isp. bilješku 207.

u poslovanju. Kod konservativnijeg, inertnog elementa bila je razumljivo uvriježena želja za što manje prometa a po mogućnosti ipak za dobrom zaradom, ali ipak čestom prodom robe. Tako stoji tada i u Zagrebu. »Evropejac« Milbacher (u Evropi se trgovcu »ne vjeruje«) našao se u to doba na razmeđu shvatanja i prakse. Važila je dakako i za nj, još uvijek, »pravična cijena« (iustum pretium, postulat od Aristotelesa do Huga Grotiusa). Pitanje je i ne da se odgovoriti iz sačuvane građe, koliko je njegova pomoćnička praksa u Veneciji djelovala na neki obrt iz starovremenskog u moderno, i da li su do nj doprli neki odjeci tada moderne trgovačke prakse. Međutim, teorije i literatura i onda su još nastupale oprezno. N. pr. traktat. G. D. Peri-ja: *Il negotiante* (I. izd. 1638., te 1682.) kodifikuju ono što je, već postojalo. »Ako ne ćeš ogriješiti dušu, ne traži v e ć u (t. j. nego što je pravedna!) cijenu«. ²²⁴

Nestašica novca nukala je dužnike da ponude stvari a n. pr. m. o. i konja. Tako je još Šnedecu ponuđen jedan konj (hochu V M — piše Gašpar Miloš — posteno platitij kada ouuda poidete uu Liublianu, alli ako hochete V M ouoga konia uuzetj thako uu niega mi daszte t. j. narudžbu). A ako trgovac ne može odmah primiti konja, propozicija je tu: hochuga lipo hraniti doklam ouuda poidete terga odpeliate. Uostalom, po ususu vremena i u pomenutoj nestašici novaca trgovac je davao robu u zamjenu za naturalia (n. pr. žito, maslo, kože, med i sl.) kako za ovaj slučaj ima i iz prijašnjeg doba potvrde. ²²⁵ M. o. Toma Kovačić nudio je Milpacheru cent masla (funta za 3 groša), a uzeo bi sukno.

²²⁴ Slično je i s pomenutim spisom »Der Teutsche Secretarius« (1656., isp. ovdje bilješku br. 202.). Isp. i Antonio Nazari, *Il mercante* (1685.); G. Malynes, *Lex mercatoria*, 3. ed. 1686.

²²⁵ Tako je n. pr. biskup Vinković sklopio 20. I. 1639. ovaj ugovor s Abrahamom Frelihom, gradskim sucem i trgovcem u Zagrebu: »Ja Benedictus Vinkovich Biskuph Zagrebachki suedochim ouim moyim lizthom, kako iaz za potrebschinu Duora mogha

Ovi pa toliki drugi neobjavljeni i neobrađeni primjeri rektificiraju sada onu šablonizaciju u naučnoj literaturi o nekom apsolutnom kapitalističkom sistemu u privrednoj historiji Evrope u novom vijeku. Naturalno-ekonomski sistem protezao se međutim zadugo uporedo s kapitalističkim. Nigdje na ladanju nije bilo u izobilju raspoloživa novca, a u periferijskoj evropskoj zemlji, kao što je bila Hrvatska, pogotovo ne. Leopoldinski protuturski i francuski ratovi osamdesetih i devedesetih godina XVII. stoljeća naročito su je istrošili za ratne daće i ukonačivanje njemačkih vojnika, koji su povrh toga činili svakojaki zulum.²²⁶ Uza sve je to Leopold I. za 1694. n. pr. tražio od Hrvata 60.000 forinti u gotovu novcu, što je urodilo zaprepaštenjem i delegacijom u Beč. Poradi sve težih ekonomskih prilika sabor je 1697. pokušao da osnuje i stalan ekonomski odbor (ut certum consistorium certa similiter instructione circumscribendum pro executione rerum economicarum erigetur). No osnova je propala zbog otpora konservativnog nižeg plemstva, najvjerojatnije međutim ipak zato, što su u općoj finansijskoj depresiji bile predviđene i plaće članovima toga zasnovanog odbora (moderno birokratsko korumpiranje odozgo: pretsjedniku Stefanu baronu Čikulinu 600 Rh fl. godišnje, vijećnicima po 500 forinti (prepošt Pavao Češković, protonotar Plemić, varaždinski podžupan Fr. Črnkoci, zagrebački Jakob Ilijašić, Adam Domjanić i Matija Patačić), tajnik P. Ritter 250, a blagajnik

uze! zem zukna od kneza Abrahamu Freliha, zudca zagrebachkoga szlobodnogha varassa; najperuo cherenoga lakath duajzethj y zedam y pol, modrogha lakath duajzethj y trj y pol, skuro-zelenoga lakath tridezethj y jedan y pol, komu zuknu czena jeszt uzakj lakath po dua dukatha na Vgherkj broy. Item Rasse granathnoga licza duajzethj lakath po trj Ranichke. Item Podzthae zelene lakath cheternajzth y pol, uzakj lakath po ozam grossev. Item zuile uzake fele, lothou tridezeth y peth, uzakj loth po pol Ranichkoga. Matheriae koncza dua, uzakj konacz po Ranickov ozam. K tomu zelenogha takajsse plathna lakath trinajszth, uzakj lakath po ozem grossev, koye plathno uze vchini duajzethj y jedan Ranickj y sezthnajzth nowacz. Kopchicz venczew trinajszth za dukath jeden vgerzkj. Snore (Schnüre) zuilne uzakojachke konchew cheterdezeth, sto vchini dukath vgerzkeh dezeth. Uszata Marha, pod czenu gori popizanu uchini duezto i ozemdeszeth vgerzkih dukath y cheterdezeth novacz. Koyu Summu za gori popizanu uzethu marhu obechiah knezu Abrahamu z pseniczom y ershj om plathiti. A psenicza jedna quartha Ivanichka obchinzka po jedan dukath y po dezeth novacz, ershj quarta jedna po Ranicki iedan, hoche ze polegh czene w Iuanicheh plathithi y dathj.

In quorum praemissorum fidem hasce propriis meis roboravi. In Residentia mea et Arce-Episcopali Zagrabiensi die 20. mensis Januarii Anno Dni 1639.

Ouakow lizsth kako jedna tako i druga ztrana ima.

Idem Benedictus Vinkovich

Eppus. Zagrab. m. p.

Abraham Fröhlich m. p.

(Isp. Kukuljević, Prilozi. »Arkiv za povjestnicu jugoslavensku«, knj. X. u Zagrebu 1869. p. 174.—175.)

²²⁶ No tako su postupale i hrvatske čete čim bi napustile svoj, domaći teritorij. Obilate primjere pruža historija od XXXgodišnjeg rata pa uključivo do u XIX. stoljeće. M. o. n. pr. 1632. pod vodstvom Keglevićevim prolazi njegov »windisch Regiment« imanjem Freiherr v. Zwickela, imanjem Hainfeld, i gospodaru na uskrsni utorak dolaze »unterschiedliche Posten... mit Vermeldung, wie die erworbene crabatiscche Soldaten seinen Unterthanen grossen Schaden zufuegten, über welches er sich aufgemacht... Darauff wir weiters gebetten, er wolle aufs wenigist die grosse guldene Khetten, so er angetragen, daheimb lassen, darauf er geantwortet, wo die Khetten werde sein oder bleiben, wolle er auch bleiben... Des andern Tags... ist er gnaden selig von den Leibparwieser todter auf dem Felkt ligendt gefunden... (v. Zah n, Styriaca. Graz, 1894. p. 150.)

Ludovik Bedeković 300 for. Svi su oni, uzgred budi rečeno, bili i Milpacherovi dužnici.

Nestašica gotovoga i navlastito dobroga novca nukala je, dakle, na promet robom i na obračunavanje po tržnim cijenama. Tako se radilo, uostalom, i po ostalom tadašnjem svijetu.²²⁷

Milpacher je dobar dio svoga poslovanja vršio također transakcijama.²²⁸ Kao moderan trgovac dakako da je gledao pritom uvijek i na svoj posebni dobitak. Trgovčeva je tendencija bila plasirati, u slučajevima, i lošiju²²⁹ svoju robu za naturalija, jer ju je mogao i skuplje k tome davati, pošto mu je predstojao risiko i pada cijena i trošak kao i sama opasnost pri daljem transportu robe (naturalija). Ladanjskom opet čovjeku, koji nije gajio težnju za apsolutnim dobitkom, dobro je dolazila takova zamjena dobara kojom je djelomice i povisivao standard svoga življenja, u nestašici novčanog kapitala. Istina, ne da se nijekati, u to vrijeme utvrđena je već i teza »Geld regirt die Welt — Du edles Fräulein Geld, um dich wirbt jedermann. Was machts? Weil deine Lieb auf Erden alles kann«, kako to ilustruju slikom i stihovima satirički letaci polovinom XVII. stoljeća. No ujedno kolaju i druge vrste u formi osmrtnice s natpisom n. pr. »Trawrige Klag ueber den erbärmlichen Abschied des wolbekandten Herrn Credits, welcher heutigs Tags schier an allen Orten tot gefunden wird«. Bakrorezi G. Altzenbacha oko

²²⁷ Isp. A. Dopsch, Naturalwirtschaft und Geldwirtschaft in der Weltgeschichte. Wien 1930. m. o. str. 203, 213, 254. »Dort waren also in einem Lande, das reich an Edelmetallen gewesen ist, nocht im Zeitalter, da kapitalistische Unternehmungen in voller Blüte standen, doch naturalwirtschaftliche Betriebsformen weit verbreitet. Sie stellen sich nicht als eine missbräuchliche Ausnützung tatsächlicher Machtgewalt seitens der grossen Grundherrschaften dar, sondern sind von der Staatsgewalt vilmehr selbst eingerichtet worden zu dem ausdrücklichen Zwecke, um die einheimische Bevölkerung wider ungerechte Ausbeutung und Bedrückung zu schützen, indem diese der Schirmgewalt jener mächtigen Herren unterstellt wurden (p. 213/214.). No ovo se posljednje ne tiče odnosa bečke vlade prema Hrvatskoj od koje je tražen pored daće u krvi uvijek još i sve više dobar, gotov novac. Bilo je prošlo doba »marturine« (kunovine). Ali je zato u privatnom ekonomskom saobraćaju to više morao prodirati princip unutarnje transmisije.

²²⁸

†

Szlusba moia daie V : M preporuchena

Sto nizam ou presesztni pondelek poleg obechania moga zaradi meda VM oznanil, zrok ieszt stozam iz doma prosel bil, nego po oue prilike VM oznaniti moram, da ako hochete cent po 4 Ranyške plachati, okolu 60. Centou dati morem, vu koy med bisze mogel y perui rachun zrachunati, a to drugo uu gotouom oznanite mi VM tulikaise iel' uam kai szukna dobroga doslo, y ako VM sto primorszke rib imate, po ouom chloueku mi jedno dua barilcza poslete, muskatnoga czueta tulikaise posaletemi 2. lota. Oly a ieden funt.

Odluchka chakaiuch osztaiem

VM Prietel Rad szlusiti

Datum Kray die 16 9bris

Rauch Istuan

Anno 1683

(Adresa: Sznedeczu Tha Liszt dasze ima dati Vu dosztoine ruke. Zagrab(am). — P. s. Jedno 3 sibe Fispania Proszim dami posalete moi Knez Lenart szada.)

²²⁹ Sunt nouem filie diaboli (uocabula sancti Bernardi): 1. Symonia — istam dedit clericis et prelatibus. 2. Eresia — istam dedit hereticis. 3. Ipocrisia — istam dedit religiosis. 4. Vsura — istam dedit prauis ciuibus. 5. Inuidia — istam dedit laboratoribus. 6. Fallacia — istam dedit mercatoribus. 7. Rapina — istam dedit nobilibus. 8. Vana gloria — istam dedit mulieribus. 9. Luxuria — istam dedit omnibus. Dr. F. Gundrum, Latinski rukopis svećenika Dalmatinca iz petnaestog stoljeća. (»Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva« ns. VI. Zagreb 1902. s. 213/214.)

Karikatura Pokopanog Kredita. Iz Valvasorove zbirke, sada u Grafičkoj zbirci Kr. sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

1650. također ovjekovječiše trojicu novčara: Der Behülfliche Herr Lehnard, der Sorgfältige Mahnhard i der Strenge Penthard, koji daju, opominju i konačno nemilosrdno utjeruju novčane dugove. I iz Valvasorove ostavštine ovdje priopćena ilustrovana satira bavi se sahranom u to vrijeme pokojnog Kredita. Zove ga »der gute Schlucker«, sad je »mause-todt«, slatkim je imenom slovio, a evo se razliježe lelek »mokre braće« rasipnika, no Njega nema. Krčmar hoće samo gotovinu.

»Nunmehr ist Credit von Ungedult gestorben,
die Reputation ist duch Credit verdorben,
Der sonst so manchen Freund geholffen aus der Noth
O, Jammer! Ach und Weh! Credit ist Mause-todt«.

No iz svega se razabira, da nije samo lično lakoumlje bilo krivac, već i učestalo ratovanje, što se sada u poslovnom saobraćaju javljalo sve veće nepovjerenje (das ist der Weg nach Strasburg!). Pravna, međunarodna nesigurnost, Turci i Louis XIV. glavni su inicijatori, ali i mnoge

povlastice u staleškoj državi. No u Knez-Lenardovu ambijentu nije bilo tako za gospodu.²³⁰

Nego u tadašnjoj Hrvatskoj sad je važila pojava nestalog kredita poradi dugova koje su imali građani slobodnih gradova. Po srijedi je bila prema ustanovama Verböczyjeva Tripartituma posebna stvar. Titulus XVII. govori naime »od dughov purgharszkih, ghda vszako szuedochtuo pomienka«: Ako ghda sto koterogha zmed purghariu za neki duugh napraudu pozove, i ghorni perus, protiu dusniku nikakoua szuedochtua nemore napred prineszti, Adda purgar polegh sztarogha obichaia szlobodnih varasseusze szaam szvoium lisztor priszeghum more ochisztili i takova dugh mentouati.²³¹ Tu je već bio risiko za trgovca davati robu na poček. Zato je kredit tim radije davan ladanjskim licima čija su obećanja otplate bila vjerodostojnija pošto su po srijedi bile i plemićske, nepismeno zadane »časne riječi«. Valjalo je dakle pristupiti se do sajma, naskoro, ili do kakove konferencije koja se održavala u Zagrebu.²³² Trgovac je već čuvao narudžbenice »cedulice za kvietanciju doklam se bude plaćalo«.

²³⁰

†

Szlugaszem VM Knez Jakop.

Po zapouedi Gozpodina Bana Nih Excellentiae morem VM pizati, da posaliete Nih Excellentiae grozdicha drobnoga funta poll, zernasztoga funta pol, koricz funta pol, ter VM chuuaite oue Czedulicze za quietantiu, doklamsze bude plachalo Sztem osztajem

VM

Sellinij 28 Julij
1687

Szlugha
Juraj Pendelin Duorszki
Sellina grada

(Izvana: Knezu Jakopu Staczunaru Kneza Lenarda Staczunaru dasze da uu ruke.)

²³¹ Ed. Kadlec p. 205—206.

²³²

†

Zlugaszem VM. Knez Staczunar.

Proszim VM moj Knez Staczunar, Dabimi dali na Veru, Seleza, onoga sirokoga, koje imate u Staczune, kaij budu Panti na uelika Vrata, Ja hochu... berzo zanezti k-szenmu sztanouito, kakosze y uffam u VM... hochete. Sztem osztaiem

VM
Datum Selin
die 22 9bris 1687

Szlugha
Juraj Pendelin Duorszki
Selina grada

(Izvana: † Tha Czedula dasze ima Datij Knezu Sznedecza Kramera sztaczunaru u Kaptolome &c uniega milosztij laztouite Ruke.)

†

Szlugaszem VM. K: Leonard.

Proszim VM, dabimi poszlali po ouom chloueke jeden konecz modroga Septicha, ij dua lakta cherlenoga kerentuha*, na moi Veru ia hochu naszkorom VM. platiti kakosze ij uffam u VM. da hochete. Ouo Diak nazad salie paper kogaie Vrban dal, ar nikai ne ureden, nego drugoga nai posalie. Sztem osztaiem.

VM

Sellinij 23 Decem.
1688.

Szlugha
Juraj Pendelin Duorszki
Selina grada

* Biće: ili Herrentuch ili Kerntuch, jer u to doba kolaju oba naziva.

Nestala je tada, međutim, u dobar čas, jedna smetnja, koja se vukla još iz srednjega vijeka. Zakonski je naime članak ugarsko-hrvatskoga sabora 79 : 1681. osudio ovaj zloglasni običaj, da se trgovcima u tuđini mogla plijeniti roba i za tuđe dugove (njihovih sugrađana, isp. ovdje bilješku br. 16.) te je odredio: *ut liber quaestus quorumlibet rerum venalium inter Regnum et Provincias Suae Majestatis exercentur. Arrestationes rerum aut personarum pro alienis debitis nullo unquam tempore fiant.* To je već značilo mnogo.²³³

Odmah u početku samostalnog poslovanja Milpacher prima pisma brdovačkoga harmičara.²³⁴ U Brdovcu je bila tridesetnica poradi zgodna

(Izvana:)

Knezu Leonardu Sznedeczu kramaru kaptolomskom & unih milosztij liasztouite Ruke

†

Szlugasza(m) VM moi K. Lenard

Proszim VM dabimi pozlali po ouom moiem kmetu pol motringa zebra ij ieden fertali modroga kapticola kakonogasa(m) to madne pri VM iemal, y jednu quintu bele szuile za siuanie koia usza hochu VM posteno platiti o conferentie kada u Zagreb do idem stosze uffa(m) dami VM hote tu priasn. uciniti

oztaiuchi

VM

on koi zgora

Heruoy Ist. m. p-ia

Datum Tersich

3 martij 1697

(Izvana:) † Meni uazdar uffanomu Goponu Priatelu knezu Leonardu kramaru unih Mi. poglavite ruke dasze da.

²³³ Dr. H. Ign. B i d e r m a n n, Geschichte der österreichischen Gesamt-Staats-Idee 1526—1804. Innsbruck 1889. II, 311

²³⁴

†

Slugaszem VM. moj knez Leonard.

Po prosnj VM ij dokonchaniu nassem buduchj to on dan, toieto w szubottu w Zagrebu z VM. . . . dabj par poszlal posti od blaga dolj prelianoga, koiega ono VM saliem, Legister od vszem posti od Dneua 3. Januara meszeca do 23. pako dneua Juniussa meszeca Conclariuer iz koiega Legistra hochete VM razumetj kuliko csesza ide, raz onoga kadezu puncta, ilitj nota ouak. **NB** kade neszu rachunanj nouczj nego prasn sztoi, za kotero budemo videlj kadaj bumo zkupa, naimre od papera, praha, kramarie, y kaj takouoga po urednozi ide etc. . . . szumma bila vezda plachena, Nego zato VM. proszim . . . doklam czaz bute prielj VM preuidite kulikoie csesza prodano, toieto szukna, kramarie, y osztaologa drugoga . . . y kai bute VM osztaulialj doli kotj ollye y selezo, ij chaule, kakotj rekuchi od prodanoga blaga, y od onoga kaj sze uech nasaj nepopelia, budesze harmicza plachala a od (ne?) prodanoga ne kakoszmo y onomadnie szkupa gouorilj . . . akolj kaj bute VM ob szenjmu blaga toga peruo dopelianoga van vozilj, ras onoga kaiszie kszenjmu dopelialj, tako VM. ij k(nez) Czernanskj proszi dabj to popiszalj VM dabisze znalo / rasluchitj iedno od drugoga, da nebude kaj zabaulial (: ta posojnj chlouek kibj rad usze sznatj pouszuda, a malo hasznj :) tako zato VM. da bute znalj ceszasze dersatj(ij) kade bute w ouem moiem Legistru znamenualj kotera niszu prodana, tako ovdj na kraiu kadeie prazen paper protj vszakj linij VM morete zamerkat od ouud pochemje kadj bude ouak znamenie napiszono NB (od perue poste naisze oudj popise, usze dolj po redu), ter po uszeh tak, na takuum mesztu, kadie praszno, dasze bude znalo kaie prodano kaj nj, ij onoposztaitj vesda na rachun, pak zrachunano ono kaj bu prodano, ij kaj osztauisze dolj kuliko uuchinj usze, onaksze bude najbolie znalo, Drugo nistar za szada neg VM ouoga Legistra VM chuuaite, ij nikomu nedaite uu ruke od VM. dabj kaj nezuedel te harmichar alli znate kakouie dabj kadj kaj mogel znatj allj zlo komu wchinitj, VM vre znate.

Sztem osztaiem

VM

Szluga y priatel

Mihaly Philipouich Trimae. Berdoucz. vgr.

czensi die 7. Julij 1682.

nizste veruvali. Tako poslite teh 11. Dukat kakouam drago kaj bude Gozpon konchj jmal na sztrosek doklam k, Lenard doide, ij te druge peneze da, ij prez njih neodpraulaite ouoga chloueka alliszmoğa naulasz poszljaj zaradj njih, ij ouovam posiliam quietantiu na nije, ij ouovam saliem one giukesse da druge dasze poveze za nije ter szkupa poslite zapecsacseno, termj pisite kuliko, ter drugacs za boga neuucsinite negoie posalite, ally Gozpon budu zutra odhaialj gorj, ter to danam bude oszebuino narucseno, allisze Gozpon Supremus iako szerdj da niszmo vszeh jmalj penes, nego onak moraiu Gozpon sztrosek csinitj, ij truditisze tak daleko tako konchi. Vezda nezaneszite zateh 11. Dukat nego daih posaliete. Drugo nistar. Nego sztem osztanem«. ²³⁶

Tridesetnicâ je bilo prilično, ne samo po međama kraljevstva nego i u unutrašnjosti, i velik je nedostatak što nema u domaćoj naučnoj književnosti posebnih monografija, nekih temeljitih predradnja i za taj dio povijesti. Tridesetnice odnosno harmičarske filijale postojale su u Zagrebu, Varaždinu, Vinici, Nedelišću, Klanjcu, Rakovici, Samoboru, Krapini, Jaski (Jastrebarskom), Ribniku, Cvetlinu itd., a po duhu tog sredovječnog regala to je bila daća kralju ili komori ili onomu, komu bi je kralj založio (sredovječna harmica u Zagrebu išla je n. pr. kraljici ugarsko-hrvatskoj) od importa i eksporta. Nego tokom vremena bilo je uvijek zloupotreba i unatoč izdavnih tarifa. Tricesimatori su od davnih vremena postali prava napast za trgovački promet u Hrvatskoj, jer su zloupotrebljavali svoje pravo i arogirali sebi nova, nepovlasna prava. Išli bi naime i po sajmovima te nametali daće i na robu unutarne proveniencije, dok se je namet prvotno ticao (kao carina) samo inozemstva t. j. uglavnom Italije i Njemačke. Zagreb (Grič) je jedno vrijeme bio oprošten od plaćanja tridesetnice, ali je taj privilegij 1539. ukinut i tricesimatori su i od zagrepčana morali pobirati harmicu od svake vrste robe (de mercibus cuiuscunque generis que per Zagrabiam cives ipsi educant ac inducant).

U srednjemu vijeku prvotno se carinik (tridesetničar) zvao u Hrvata »trgovan«, ali to je bio zakupnik. U vrijeme Arpadovaca, u »slavonskoj« Hrvatskoj t. j. sjeverno Kupe i Save, tridesetničari su valjda odreda bili Magjari. 1316. utvrdio je Karlo Robert Susedgrad kao zaleđe tridesetnice za uvoz i izvoz, no već u XV. stoljeću nastao je nov trgovački put sa svrhom da zaobiđe Susedgrad (preko Vrapča na Stubicu i Krapinu). 1405. je kralj Sigismund obnovio stari zakon o tridesetnici, koja je poznata već u XIII. stoljeću. U XV. stoljeću napominju se kao harmičari u Zagrebu Nijemci i Talijani.

²³⁶ Na harmiczj piszao w nedeliu jutro (?) 1684.*

VM Szluga ij Priatel
Mihalj Filipouics Harmicze
Berdouacske Diak

Oua Czedula Dasze jma dattj Knezu Mikuli N. Goszpona Sznezeza staczunaru, a momu Priatelu w njih milosztj lasztouite ruke &c.

* Sub 1684. bilježi Vitezovićeve »Kronika«: »Ovu Zimu biliszu veliki sznegi«.

N. B. Nastojao sam da potražim i predem i eventualne druge podatke o Milpacheru i njegove odnose prema tridesetnici, ali mi je u Kr. državnom arhivu u Zagrebu odgovoreno, da takovih podataka nema te nijesam tridesetničarske spise potkraj XVII. stoljeća dobio na uvid. Ako ipak, međutim, sretan slučaj kasnije takav materijal iznese, možda iz Ugarske, a koji je sada nepoznat, ovaj će se prikaz moći nadopuniti, kasno dakako za ovu monografiju, no ja sam svoju heurističku dužnost izvršio rečenom potragom.